

„Sepsiszentgyörgy pokol messze van Münchentől”

A Veress Dániel–Molnár József-levélváltás margójára

Hatvanhét lépés: ennyi távolság volt munkahelyem, a Székely Mikó Kollégium és az utca túloldalán trónoló tízemeletes tömbház bejárata között. Az épületkolosszus második emeletén lakott az Olt parti csillagnéző, Veress Dániel író és irodalomtörténész. Könyvkölcsönzéssel végződő délutánokat, estéket töltöttem nála, de lyukas óráimban is gyakran felugortam hozzá Erdély történelmének forrásairól és alkotói műgondokról beszélgetni egy csésze fekete mellett.

A hetvenes években Nyugat-Európát és Amerikát megjárt Veress Dániel (1929–2002) a nyolcvanas évek közepére zárkózottá vált; minden órát sajnált a váratlan érdeklődőtől, és a munkában eltöltendő nyugdíjas éveire készülődött. Lakása erkélyéről láttuk Sepsiszentgyörgy gyönyörű, hársfákkal tűzdelt főterét. A fák mögött volt az a tiszti kaszinó, ahol Gábor Áron tőmondata elhangzott: „Lesz ágyú!” A Tamási Áron Színház is a főtérre nézett, ahol Veress Dániel irodalmi titkárként dolgozott. Tisztában volt munkája fontosságával, nem vágyott többre, mint hogy szolgálja a történelmi Magyarországnak azt a részét, amellyel mostohán bánt a sors és felelőtlen elitjének többsége. Írásaival hatni, nevelni akart. A hatvanas-hetvenes évek fordulóján, a Ceaușescu-rendszer átmeneti szélcsendjében, Király Károly sepsiszentgyörgyi mecénatúrája idején sorra vitték színpadra történelmi drámáit Mikes Kelemenről, Báthoryról, Weselényiről, Kemény Zsigmondról. Az erdélyi emlékirat-irodalom és Mikes Kelemen legjobb ismerője volt.

Veress Dániel igen sokat levelezett. Halála után, a felesége kérésére, a Széchényi könyvtárnak hoztam el a Németh László- és Sükösd Mihály-levelezését tartalmazó vaskos dossziét. Mire a Molnár Józseffel folytatott levelezését is elhoztam, elfogyott a könyvtár „pénzügyi kerete”. Így nálam maradt a szellemi relikvia.

Molnár József (1918–2009) a rendszerváltás után többször is meglátogatta könyvtárába gubózott barátját. Részt vehettem ezeken a beszélgetéseken, hiszen – előtte és utána – tisztem volt kísérgetni az előkelő vendéget Sepsiszentgyörgyön, a közeli Brassóban és Háromszék történelmi levegőt árasztó falvaiban, kisvárosaiban. Molnár egyszerű, előzékeny, figyelmes és határozott ember volt. Keménykötésű lehetett valamikor, de mire megismerhettem már őszbe

fordult feje. Fehér szemöldöke és bajusza egy nyugati télapót idézett elém, aki nek zsákja tele van magyar és európai klasszikusok műveivel – keménykötésben és (Tamási) áron. Csak akinek nem volt szeme, az nem vette észre a szerénység mögött húzódó nagy akaraterőt és céljának alárendelt életvitelét. Célja pedig akkortájt – folyóiratának megszűnte után – az volt, hogy nagy elődjének, Misztótfalusi Kis Miklósnak méltó emléket állítson annak szülőfalujában. Anyagi támogatásának és áldozatos munkájának köszönhetően a Nagybánya melletti Misztótfaluban 1991. szeptember 7-én avatták fel az emlékházat. Az ünnepségen felolvastam a betegeskedő Veress Dániel tanulmányát, aki erre az alkalomra monodrámát is írt *A megtévesztett* címmel. Molnár József másik szellemi vállalkozásában, a Misztótfalusiról írt nagy monográfiájának megírásában is hasznos tanácsokat kapott barátjától. Misztótfalusi Kis Miklós tisztelete volt barátságuk éltető eleme. A kiválasztott levélváltás fontos dokumentuma annak az erőfeszítésének, hogy méltó emléket állítsanak nagyra becsült elődjüknek.

S. Király Béla

Veress Dániel levele Molnár Józsefnek Misztótfaluba

Sepsiszentgyörgy, 1991. szeptember 5.

Kedves Jóska!

Teljesen személyes megbeszélésünk értelmében jártam el. Sikerült megszerezni a Népi Alkotások Háza kis kocsiját, melyen – eltérően a taxitól – nemcsak személyeket, hanem tárgyakat is lehet szállítani, s jelentősen olcsóbb, mint a nagy buszok bármelyike lett volna. Az érvényes rendelkezések szerint készült árkalkuláció – az utat, szállítást illetően – 15 000 lej volt, melyet sikeresen lealkudtam 10 000 lejre, amibe belefoglaltatik a kb. száz liter üzemanyag ára is. Kérlek tehát, hogy ezt a tízezer lejt add át személyesen a gépkocsivezetőnek Király Béla jelenlétében, ugyanis az intézménnyel a gépkocsivezetőnek kell elszámolnia. Gondolom áll megbeszélésünknek az az anyagi vonatkozása is, hogy adsz a sofőrnek 1000 lejt, a világosítónak pedig 500 lejt. Gondolom, számításaid szerint is, a mi inflációs körülményeinket figyelembe véve, olcsóbb az út a remélnél.

A monodráma előadása készen van.¹ Csak hangsúlyozni tudom, hogy László Károly igen lelkiismeretesen és keményen birkózott feladatával, valóban éjt nappá téve, és sikerült is egy igen tisztességes művészi megjelenítést kicsiholnia a nem könnyű szövegből. Itt a próbákon többször láttuk, megbeszéltük a dolgot, kívülről is sikeresnek látták a produkciót. Kérlek, adjátok meg ott a hely-

S. KIRÁLY BÉLA (1957) író, politológus. Sóváradon született. A *Magyar Szemle* szerkesztője.

1 *A megtévesztett* (Monodráma Misztótfalusi Kis Miklósról). Budapest, 1993.

színen a szükséges segítséget, figyelembe véve, hogy a színész a fellépés előtt rendszerint roppant feszült és izgatott.

Az előadásra, ahogy megbeszéltük délután, a szimpozion előtt kerüljön sor. Játékideje 45 perc, s mindenképpen jó bevezetése lesz a felolvasásoknak. Azt hiszem Téged is meg fog győzni, hogy létezik ilyen drámai műfaj, mint a monodráma, még ha a meghívón nem is tüntettétek fel.

A mi kis csapatunk dolgai rendezésével – tudván, hogy Ti ki sem látszotok a feladatokból – Király Béla tanár urat kértem meg. Ugyanakkor kapott tőlem egy személyes megbízást is. A Tótfalusi iránti hódolatom, valamint az irántad érzett nagyrabecsülésem jeleként elkészítettem egy 10-12 perces előadást, egy gondolatvázlatot a Mentség műfajáról, melyet szeretném, ha beillesztenél a felolvasások sorába, s melyet Béla felolvasó gondjaira bíznék, hadd legyen jelen szellemben, ha már fizikailag nem lehetek ott. Abból indultam ki, hogy ha ott lehettem volna, mint az erdélyi magyar emlékirodalom kutatója és propagátora, feltétlenül részt vettem volna a szimpozionon is. Hiszem, hogy csekélyke elmeművem jó szolgálatot tesz, tehát ismételten kérem értő támogatásod Béla felhasználását illetően.

Mindezzel feladataimat – gondolom maradéktalanul – elvégeztem. Szombaton, egész nap, gondolataim Felétek szállnak, biztos lévén abban, hogy a szép ünnepség egészen úgy fog lezajlani, ahogyan elterveztétek. Meg kell mondanom, hogy mind energiádat, mind konokságodat, mind áldozatkészségedet – csodálom. Most még egy „adóságod” van, a Tótfalusi-tanulmányok kötetbe sorolása és kiadása. A könyv megjelenését még szeretném megélni!²

Béla, remélem, hazatértök után be fog számolni mindenről, de ha kipihented Germániában vagy Itáliában a fáradalmaidat, elvárom leveled.

Ég áldjon, drága Jóska, s kívánom, mondhasd, hogy „jó multság, férfimunka volt”.

Meleg baráti ölelésem,
Veress Dániel

Molnár József levele Veress Dánielnek Sepsiszentgyörgyre³

Steinhauserstr. 35, 8000 München 80

Kedves Danikám,

leveled Rómában, illetve Montecampatriban ért utol. Ezúttal nem nyaralni voltam ott, hanem Püskiék kiállításának megnyitóján, ahol néhány keresetlen szóval én méltattam a Püski házaspár és kiadójának érdemeit.

2 Molnár József könyve Misztótfalusi Kis Miklósról végül 2000-ben jelent meg.

3 Ez a Molnár levél nem a Veress levélre adott közvetlen válasz, de e későbbit közöljük, mert itt számol be részletesen barátjának a misztótfalusi emlékház avató ünnepségről.

A kiállítás szép volt. Tőlem Rómában ellopták a pénztárcámat 500 márkával és a papírokkal, Püskiné menyétől meg Nápolyban. Szóval elég költséges utazás volt. Magamat is és Püskiéket is azzal vigasztaltam, hogy már a római császárok alatt is kifosztották a zarándokokat, s ez a jó szokás megvolt a keresztény középkorban is. Állítólag VIII. Bonifác Rómájába volt csak rend, mikor az első szentévre százezrek zarándokoltak Rómába. Akkor kellett volna mennünk!

Egyik-másik romániai magyar lapot láttam, nem is tudom már melyiket.⁴ Ezeket mindig elküldöm Misztótfaluba, mert ott a helyük, nem Németországban, ahol halálom után a szemétkébe kerül. A *Vita, vád, védelem* című írásodat sürgősen küldd el, mert Béla elfeledte átadni, talán azzal is lehet valamit kezdeni. Minden más írás már Gara Miklósnál, a Magyar Grafika szerkesztőjénél van. De mint tőle hallottam, Szántó Tibort nem rendezte az anyagot, ezért ő átadta Haimannak, aki azzal adta vissza, hogy ehhez ő nem tud bevezetőt írni. Garának azt mondtam még Pesten, hogy küldje el hozzám az egész paksamétát, és majd én írok hozzá egy rövid bevezetőt, és megszerkesztem a dolgot. Azóta néma csend. A napokban írok neki is és Szántónak is. Annyi bizonyos, hogy a mostani számban aligha lesz benne. Ilyenkor látom, milyen kár, hogy nincs már Új Látóhatár, most csinálhatnék egy különszámot, és semmi probléma nem lenne.

Kótay nem küldte el a szalagot, pedig nagyon szeretném hallani, mert az a kis rész is nagyon szépen hangzott, amit a sértett színész barátunk felolvasott. Ez is jellemző, de már semmin sem lepődök meg. Tökés például az istentisztelet utáni irodalmi műsort már meg sem várta, anélkül, hogy kezet fogott volna velem vagy velünk, a sofőrjével szétugrasztotta a múzeum udvarán összegyűlt népet, hogy autójával fejedelmi módra kivonulhasson. Jó, hogy már negyven évvel ezelőtt az volt a jelszavam, hogy egy szerkesztő nem sértődik meg semmin és nem sért meg senkit. Most nehéz helyzetben vagyok, de ezek után is igyekszem katolikus létemre a 10 000 márkás alapot összehozni, hogy a misztótfalusi református pap fizetését a kamatokból kiegészítsük. (Nehéz helyzetemet egyébként Király Béla is szóba hozta.)

Pesten a Bethlen-alapítvány díjkiosztása után Czine Miska lakásán összejöttünk a díjazottakkal is. Eljött a nagyváradi katolikus püspök is szegényes reverendájában, de alig nyitotta ki a száját, máris sugárzott belőle az emberség, nem játszott meg az apostolok utódját, mindnyájunkkal tegeződött. Engem is hívott a palotába, ha Nagyváradon járok. Az a sanda gyanúm, hogy az erdélyi református papokkal valami baj van. Az egyik misztótfalusi református pap azt mondta egyik hívének, mikor látogatókat akart vinni a templomba és az akkori nagyon szegényes múzeumba, hogy úgy seggbe rúgja, a templom tornyán repül keresztül. A másik, a Molnár József nevű meg kioktatott, hogy kell hívni a feleségét, mert én Viola asszonyt írtam, holott tiszteletes asszonynak kell szólítani. „Nehogy mások figyelmeztessenek erre”, írta képmutatóan a levelében. Azt

4 Molnár azokra az erdélyi magyar újságokra gondol, amelyek beszámoltak az emlékház avató ünnepségről.

hittem a hetven év elnyomása után demokratikusabban gondolkodnak, de úgy látom maradibbak, mint a hazaiak.

Örömmel venném, ha beszámolnál arról, hogyan sikerült a színházi előadás. Ha jól, talán meg kellene próbálni egy budapesti bemutatót is. Ha tudnék, szívesen segítenék ebben is. Mellékelek egy meghívót, melyet Misztótfaluban 1200 példányban osztottunk széjjel. Előkelően van feltüntetve a monodráma. Az újságíró azonban bizonyára összeollózta a cikket anélkül, hogy ott lett volna a felavatáson. A hülyeség engem is bosszant, naponta találkozom vele. De nem lehet ellene tenni, mert a hülyék hülyék maradnak. Fenyő Miksa mondta egyszer: ha választani kell a buták és a gonoszok között, a gonoszokat választaná, mert azok néha abbahagyják.

A Betlen-díj átadásakor Czine Miska tartotta rólam a laudációt. Sok minden jót elmondott a maga módján. De hiába küzdök Tótfalusival kapcsolatban az olyan tévedések ellen, hogy nem szállított betűket a pápának, vagy, hogy III. Cosimo nem rendelt tőle betűket. Azon már nem is bosszankodtam, hogy a Láthatóhárral kapcsolatban azt mondta: a szellemét Borbándi szabta meg, én meg a pénzt teremtettem elő, hogy Borbándi negyven évig szabhassa a szellemet... Kedves, nem? Éppen ezért én csak két mondatot mondtam a díj átvétele után, de azzal olyan sikerem volt, hogy a taps nem akart elülni. Fel kellett állnom és meghajolnom, mint egy színésznek az előadás után. Istenem, Danikám, mit csináljunk? Ilyen a világ, ilyenek az újságírók és még a professzorok is. Egyébként Miskát szeretem, bizonyára nem szándékosan mondott ilyeneket, hanem mivel a háttérben végzett munkát senki sem méltányolja, honnan tudhatná, mit tettem a lapért, és milyen szerepem volt szellemének a kialakításában. De hát semmit sem azért tettem, hogy elismerjék érdemeimet, ezért ezt is csak neked mondom el, mivel egy ökor újságíró miatt jogosan bosszankodsz. Az ilyen sérelmeket el kell felejtenuk, és arra a rövid időre, míg valamit tehetünk, inkább előre kell tekintenuk, nem hátra és oldalra.

Danikám, mellékelek egy képet, ahol Sütőn kívül – őt korábban elvitte a veje, mert annak vissza kellett mennie Pestre, hogy vasárnap már legyen egy kis hír a pesti televízióban – csak Te hiányzol a fényes írószeregből.

Örülök, hogy Bálint Julika idejében elküldte a busznak járó pénzt. Így aztán minden adósságom letudtam. Egy holland barátunk, akinek magyar felesége van, és az apja nyomdász volt, ő meg magas rangú tisztviselő a holland iparügyi minisztériumban, 3500 márkát hozott a múzeum céljaira, s épp a napokban telefonált, hogy van már megint 1300 márka nála. Ebből szeretnénk egy szép színes televíziót és egy videorekordert vásárolni a misztótfalusi kultúrterem számára. Egyrészt, hogy jó történelmi filmekkel oktathassunk a falu népét és főleg a kevés számú fiatalot, másrészt ha valaha sikerül kulturális összefüggéseket tartani, ahhoz is szükség lesz rá. Bár nem tudom, hogyan alakulnak a dolgok Nálatok, mert nemrég hallottam, hogy egy képviselő a parlamentben kifogásolta a sok magyar ünneplést és emlékházakat, szobrok felavatását. Remélem, Misztótfalun talán csak nem lesz baj, hiszen a megnyitáskor a román pap is részt vett a református templomban tartott ökumenikus istentiszteleten, sőt az előtte való

vasárnap felszólította a híveit, hogy ők is jöjjenek el, s mint halottam, a magyarul értők el is jöttek.

Ne hidd, hogy nyugalomba vonulásod után többet tudsz majd dolgozni. Én is azt hittem. Egy dolgot elfelejt az ember: mire nyugdíjba megy, erejéből már a felére telik csak, s a többi dolgok miatt, amit nagyon szeretne csinálni, abból csak keveset tud megvalósítani. Így vagyok én is Tótfalusi uram dolgával, de azért remélem, hogy be tudom egy-két év alatt fejezni. A nagy baj, hogy operáltatni kellene az ujjaimat, mert egyre nehezebben megy a gépelés. Ezért sokszor mellé ütök, az meg idegesít, és inkább abbahagyom. A mi korunkban egy jó gépíró kellene, de még ha volna, se telnék rá, mert hülye módon nem részvényeket gyűjtöttünk egy életen át, hanem szellemi értékeket, amelyekről most kiderül, hogy egy fabatkát sem érnek. Soros Gyuri okosabb volt, lassan övé az egész magyar szellemi élet, mert részvényeket gyűjtött, s most mindenkit megvásárolhat. Maxvell úr meg fegyvereket síbolt, ma övé a fele magyar sajtó, igaz, hogy közben rejtélyes körülmények között a tengerbe esett yachtjáról. (Lehet, hogy síboló társai felbérelt gyilkosokkal belelökették.) Nekünk legalább megvan az előnyünk, hogy mivel nincs yachtunk, nem lehet tengerbe lökni minket, de egyébként is kinek lenne ez érdeke, hiszen nem is létezőnk.

Nem tudom, mikor kerülök újból Erdélybe, de ha eljutok oda, nem kerüllek el Benneteket, pedig Sepsiszentgyörgy pokol messze van Münchentől.

Kedves Feleségednek kézcsoikom, Téged pedig a régi baráti szeretettel öllelek:

Jóska

